

PAPER DETAILS

TITLE: Cem Dergisi'nin Sunumuyla Alevilik'te İnançlar

AUTHORS: Ahmet İshak Demir, Yasar Sanli

PAGES: 51-76

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/323748>

CEM DERGİSİ'NİN SUNUMUYLA ALEVİLİK'TE İNANÇLAR*

Beliefs in Alawism Presented in Journal of Cem

Ahmet İshak Demir**

Yaşar Şanlı***

Öz

Bu makale *Cem Dergisi*'nde sunulan Alevilik inançlarını objektif olarak derlemeyi amaç edinmiştir. Elde edilen bulgular şöyledir: Alevilerin ateist olmadığı, Tek Allah'a inandıkları ve Tanrı inançlarının evrenle içkin bir yoruma tabi tutulduğu görülür. Peygamberlik inancı imamet ile birlikte önemli yer tutar, Allah-Muhammed-Ali üçlemesi yer alır. Kur'an-ı Kerim'in önemsenmesine rağmen Peygamber'den sonra ekleme ve eksiltmelere maruz kaldığı görüşüne rastlanılır. Ehl-i Beyt'in günahsızlığı yanında kapsamının tartışmalı olduğu görülür. On iki imam ve mehdi inancının yer aldığı müşahade edilir. Miraç kırklar ceminin başlangıcı olarak verilir. Bu haliyle kökünü ve kaynağını İslâm'da, onun Peygamberinde ve Kur'an'da gören, fakat bütün bunların farklı bir yorumu olan bir Alevilik sunulur.

Abstract

This article aimed to objectively compile the Alawism beliefs. The findings obtained are as follows: Alawism faiths presented in Journal of Cem. It seems that the Alawis are not atheists, they believe in the One God and theirs God's beliefs subjected to an internal interpretation by the universe. Prophetic faith holds a significant place along with the imamate, Allah-Mohammad-Ali triplet takes place. Although the Qur'an is considered important, it seems that after the Prophet, it is subjected to addition and subtraction. It seems that Ahl al-Bayt is sinless but its scope is controversial. It is understood that there are twelve imams and mehdi beliefs. Ascension is given as the beginning of forties's cem. As such it seems that an Alawism which its roots and sources based on Islam, on its Prophet and on the Quran but an Alawism is different interpretation of all these.

* Bu çalışma Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında 2005 yılında, Yaşar Şanlı tarafından Yrd. Doç. Dr. Ahmet İshak Demir danışmanlığında yapılmış olan "Cem Dergisi'nde Sunulan Alevilik" isimli yüksek lisans çalışması temel alınarak üretilmiştir. (This article is extracted from our master thesis entitled "Cem Dergisi'nde Sunulan Alevilik", (Master Thesis, Karadeniz Technical University, Trabzon/Turkey, 2005)) Bu vesileyle *Cem Dergisi* koleksiyonunu bizlere ücretsiz gönderen Ayhan Aydın şahsında CEM Vakfı'na teşekkür ediyoruz.

** Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Ana Bilim Dalı, ahmet.demir@erdogan.edu.tr

*** Öğretmen, MEB, Trabzon. yasarsanli61@hotmail.com

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
25.05.2017	14.06.2017	30.06.2017

Anahtar Kelimeler: Alevi, Alevilik, Alevi İnancı, Kırklar Cemi, Cem Dergisi

Keywords: Alawi, Alawism, Alawi belief, Forties's Cem, Journal of Cem

GİRİŞ

Toplumumuzun tarihi ve güncel bir vakıası olan Alevilik yazılı kaynakların yetersizliği dolayısıyla daima tanınma ve anlaşılma sıkıntısı çekilen bir alan olmuştur. Alevi araştırmacıların ifadelerine Alevi olmayanların güven bunalımıyla yaklaşımı konu hakkında objektif bilgi ve belgelere ihtiyacı devamlı kalmıştır.

Cem Dergisi 1966-67 ve 1991-2003 yılları arasında 127 sayıya ulaşan, ilk elli sayısı Abidin Özgünay sahipliğinde devamı Cem Vakfı¹ adına yayımlanmış Alevi camianın uzun soluklu süreli yayınlarından biridir. Bu süre boyunca dergide Alevilerin kendi diliyle sunduğu halile Alevilikte inançlar konusunu söylem analizi metoduyla objektif olarak tespit etmeyi amaçladığımız çalışmamızda ana kaynak olarak yine bu dergiyi kullandık.

DİN VE İSLAM

Cem Dergisi yazarlarından Hasan Yalıncaklı, sosyolojik bir yaklaşımla, din denen duygunun insanlığın varlığı ile birlikte yüreğine inen yaşama korkusu ile başladığını, insanın korktuğu her güce tap-
tığını, Tanrı bilincini geliştiren etkenin de bu korku olduğunu² iddia ederek dinin bir insan ürünü olduğunu savunur. Cahit Tanyol, bü-

¹ CEM (Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi) Vakfı 1995 yılında kurulmuştur. Kurucu başkan Prof. Dr. İzzettin Doğan vakfın öncelikli hedefini Alevi İslam anlayışının en açık şekilde ortaya çıkarılması olarak açıklar. (İzzettin Doğan, “Merhaba”, *Cem* 50 (Temmuz 1995): 8.). Yurt içinde ve yurt dışında cem ve kültür evleri açmış vakıf hakkında geniş bilgi için bk. Fevzi Rençber, “İstanbul’da Mevcut Cem Evleri ve Faaliyetleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008), 31-40. Güncel faaliyet ve birimleri için bk. www.cemvakfi.org.

² Hasan Yalıncaklı, “Ahlak, Hukuk, Din”, *Cem* 50 (Temmuz 1995): 41.

tün dinlerin ahlakı öğütlediğini ancak dinlerin getirdiklerinin değişmeyen şeyler olduğunu; oysa toplumların sürekli değiştiğini belirterek, sürekli değişen toplumun değişmez kurallarla yönlendirilmesinin mümkün olmadığını³ ifade eder. Abidin Özgünay, günümüzde yaşayan semavi dinlerin hiçbirinin, o dini yayan peygamberin diniyle özdeş olmadığı kanaatindedir. Ona göre hurafeler, yorumlar, istismalar ve siyasi olaylar dini özünden saptırarak bir “halk dini” ne dönüştürmüştür⁴.

Cem Dergisi yazarlarının ortak kanaatlerinden biri İslam Dininin Emeviler döneminde siyasallaştırılarak farklılaştırıldığıdır. Rıza Zelyut, İslam’ı değiştirme çabalarının Hz. Peygamber’in vefatından sonra başladığı kanaatindedir. Ona göre Araplar Hz. Peygamber’in vefatının ardından İslam dinini, yağma arzularını hayata geçirmek için bir araç olarak kullanmışlardır. İslam’ı yaymak için yapılan savaşların altında altın, köle ve mülk edinme arzusunun bulunduğunu ileri süren Zelyut, Hz. Ömer’in İran’ı fethetmesinin altında da aynı nedenin yattığını iddia eder⁵. Cahit Tanyol, İslam’ın, dört halifenin ardından ırkçı bir Emevi saltanatına dönüştüğünü, dinin sadece Arap egemenliği için kullanıldığını⁶ belirtir.

İNANÇ ESASLARI

A. Allah’a İman

Cem Dergisi’ndeki yazarların tümü Alevilikte Allah inancının var olduğunu ifade ederler. Yazarların üzerinde durdukları temel konulardan biri Aleviliğin ateistlikle alakasının olmadığıdır⁷. Reha Çamuroğlu’na göre Alevilikte tanrı bir erektir ve tanrı kavramı Aleviliğin tam merkezinde vazgeçilmez bir kavramdır. Aleviliği tanrı tanımazlık

³ Cahit Tanyol, “Sevgi Ahlakı ve Laiklik”, *Cem* 11 (Nisan 1992): 11.

⁴ Abidin Özgünay, “Sünnilik ve Reform”, *Cem* 12 (Mayıs 1992): 3.

⁵ Rıza Zelyut, “Alevilik Nedir?”, *Cem* 63 (Şubat 1997): 52.

⁶ Tanyol, “Demokratik ve Teokratik İki Mezhep”, *Cem* 54 (Kasım 1995): 3.

⁷ Abidin Özgünay, “Alevilik Nedir? Ne Değildir”, *Cem* 16 (Eylül 1992): 4.

olarak tanımlamak ise onu yıpratmak isteyenlerin giriştikleri garip bir çabadır. Ona göre Alevilikteki tanrı inancı öyle güçlüdür ki eğer tanrı olmasaydı Alevi onu yarattırdı⁸.

Cem yazarlarının hepsi Alevilerin Allah'a inandığını söylerler. Alevi inancında Tanrının ortağı yoktur ve tektir⁹. Abidin Özgünay, Alevi'nin Tanrı anlayışının onu en ufak bir tereddüde düşürmeyecek kadar kuvvetli ve samimi olduğunu belirtir¹⁰. Yegâne gerçek olan Tanrı'dır. Onun dışında görünen tüm varlıklar ve evren O'nun sadece bir görünümlerinden ibarettir¹¹. Abidin Özgünay da "yaratmadaki tavrı, âlemdeki mekânı, hayır ve şerdeki rolü, yazgıdaki hükmü ve sıfatları itibarıyla" tanrının Alevi düşüncesindeki yerinin Sünniliktekinden farklı olduğunu kanaatindedir¹².

Aleviliğin inanç sisteminde Allah-Muhammed-Ali ifadesi önemli bir unsur olarak yer alır. Allah her şeye kadir olan ilahtır. Hz. Muhammed onun peygamberi ve İslam'ın davetçisidir. Hz. Ali ise bu yolun uygulayıcısı, sahibi ve koruyucusudur¹³.

Alevi dua ve gülbanklarında Allah-Muhammed-Ali üçlemesine sıkça yer verilir. Bunun gerekçesi ise şöyle açıklanır: Allah insanı yarattığında ona kendi nurundan katmıştır. Bu nur Hz. Adem'in yüzünde belirgin hal almış, daha sonra onun soyundan gelerek kimi peygamberlerde ortaya çıkmıştır. En son Abdülmuttalib'te ortaya çıkan nur, ondan sonra ikiye ayrılmış yarısı Hz. Peygamber'in babasına, yarısı Hz. Ali'nin babasına geçmiştir. Bu nurun bir parçasını taşıdıkları için dua ve gülbanklarda Allah'ın adının ardından Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin isimleri de zikredilir¹⁴.

⁸ Reha Çamuroğlu, "Çağdaş Aleviliğin Sorunları 3", *Cem* 8 (Ocak 1992): 17.

⁹ Atilla Fırat, "İslamiyet Işığında Alevilik", *Cem* 103 (Temmuz 2000): 51.

¹⁰ Özgünay, "Bu Millet Kendini Tanımıyor", *Cem* 1 (Temmuz 1966): 6.

¹¹ Fuat Bozkurt, "Alevi Tören ve İnançlarının Kökeni II", *Cem* 16 (Eylül 1992): 51.

¹² Özgünay, "Alevi Felsefesinde Tanrı", *Cem* 11 (Nisan 1992): 3.

¹³ Ömer Uluçay, "Alevilik Cem ve Nefesler", *Cem* 67 (Ocak 1997): 46.

¹⁴ Halit Özlük, "Aleviliğin Özü Eline, Diline, Beline Sahip Olmak", *Cem* 87 (Şubat 1999): 41.

Aleviler Hak-Muhammed-Ali şeklinde de kullanılan bu üçlemede inançlarını ifade ederler. Bu üçlemenin İslam dini içerisinde yer alan olgu, kavram ve kutsallıkları ifade ettiği savunulur. Benzer üçlemelerin başka dinlerde olması şeklindeki eleştiriler Aleviliği İslam dışına itmek için bir gerekçe oluşturma çabası olarak değerlendirilir¹⁵.

Allah âlem ve insan ilişkisi konularını da Yaratılış, Vahdet-i Vücut ve Alevilikte İnsan başlıkları altında burada ele almaya çalışacağız.

1. Yaratılış

Alevi inancında yaratan yaratılmıştan ayrı değildir. Varlık tanrısal özün fışkırarak doğumu (südûr) dur. Südûr, Tanrının özünün görünüş alanına çıkmasıdır. Sünnilikteki yaratma anlayışı ile Alevilikteki yaratma kavramının temel ayrılık noktası da buradadır. Sünnilikte yoktan var etme “Haşr”¹⁶ var iken, Alevilikte tanrının özünden fışkırma anlamında südûr vardır¹⁷. Yaratmada insan tanrının özüyle değil, sanatı ve kudreti ile ilişkilendirilir. Alevilikte ise varlık ve insanlık Tanrı’dandır. İlişki sanatsal değil özsel olarak yorumlanır¹⁸. Alevilik, varlıkta ve insanda bulunan tanrısalılığı görerek, yaratan yaratılan ayrılığından yaratan yaratılan birliğine yönelmiştir¹⁹. Alevi inancındaki südûr aynı zamanda evrenin yaratılışının da açıklanma şeklidir. Buna göre ana cevher olan “zat” “dışlaşmak” ister ve fışkırır. Bu fışkırma da kâinatı oluşturur²⁰.

¹⁵ Niyazi Öktem, “Anadolu Aleviliği I”, *Cem* 57 (Ağustos 1996): 25.

¹⁶ Yazar muhtemelen “halk” (yaratma) yerine; toplamak, bir araya gelmek anlamına gelen “haşr” kelimesini sehven kullanmış olsa gerektir.

¹⁷ Özgünay, “Alevi Felsefesinde Tanrı”, *Cem* 11 (Nisan 1992): 3; Özgünay, “Alevi Hikmeti”, *Cem* 35 (Nisan 1992): 3.

¹⁸ Özgünay, “Vahdeti Vücut, Yunus ve Şer”, *Cem* 1 (Haziran 1991): 34.

¹⁹ Atilla Fırat, “İslamiyet Işığında Alevilik”, *Cem* 103 (Temmuz 200): 51.

²⁰ Öktem, “Alevilik ve Sufilik”, *Cem* 62 (Ocak 1997): 38.

2. Vahdet-i Vücut

Aleviliğin geleneğinde ve yorumunda var olan başka bir konu da varlıkta birliği ifade eden Vahdet-i vücuttur²¹. Alevilerin Allah'ın yaratılmışların dışında olmadığına dair inançlarının dayanaklarının başında “O sizinle beraberdir” (el-Hadid 57/4) ayeti gelmektedir²². Buna göre Alevilerin kabul ettiği tek Tanrı Alevi'ye fazla uzak değildir. Onun yakınında, içinde ve kalbindedir²³.

Niyazi Öktem Tanrı'yı sadece evrenin yaratıcısı olarak değil de aynı zamanda evrenin içinde gören yaklaşıma yerleşik tanrı anlayışı adı verildiğini, Alevilerin tanrı anlayışının da bu olduğunu²⁴ ifade eder. Vahdet-i Vücut anlayışının tanrı-doğa iç içeliğini ön gördüğünü bu iç içelikte manevi nitelikli birlikteliğin ağırlıkta olduğunu belirtir. Alevi inancında “her şeyin canı vardır” anlayışı hâkimdir²⁵. Taşın, dağın, ırmağın canı yani ruhu vardır. Ruh ve madde birbirinden bağımsız değildir. Ruh, maddeyi Tanrısal öze bağlayan unsurdur²⁶. Asıl olan varlıktır; yokluk ise asıldan meydana gelen ve yine ona dönen dalgalardır²⁷. “Varlık, gizli olan ezeli varlığın görünmesidir. Yaratılan Yaratanın zahiri, Yaratana yaratılanın batını, iç yüzüdür”. Esasında yaratana da yaratılan da hep aynıdır. “Vücut birdir”²⁸.

Yaratma olayını ayet ve hadisler ışığında değerlendiren Hakkı Saygı, “O her an yeni bir oluştadır” (er-Rahman 55/29) mealindeki ayete göre Allah'ın her an kendisini yok ettiğini ve aynı şekilde yenileyerek yaratmaya devam ettiğini söyler. Bu yaratılış Tanrının gizli olan kendi zatını, halden hale değiştirerek, her halde ve her

²¹ Özgünay, “Vahdeti Vücut, Yunus ve Şer”: 35.

²² Sadem Açıkgoz, “Alevi Bektaşilerin Din Anlayışları”, *Cem* 17 (Ekim 1992): 30.

²³ Özgünay, “Bu Millet Kendini Tanımıyor”, *Cem* 1 (Temmuz 1966): 6.

²⁴ Öktem, “Sufilik ve Anadolu Aleviliği”, *Cem* 20 (Ocak 1993): 15.

²⁵ Niyazi Öktem, “Anadolu Aleviliği”, *Cem* 58 (Eylül 1996): 23.

²⁶ Reha Çamuroğlu, “Çağdaş Aleviliğin Sorunları 3”, *Cem* 8 (Ocak 1992): 17.

²⁷ Hakkı Saygı, “Alevilik-Bektaşilik ve Felsefesi Tanrı Mevhumu ve İnsan”, *Cem* 85 (Aralık 1998): 46.

²⁸ Özgünay, “Alevi Felsefesinde İnsan ve Hayat”, *Cem* 9 (Şubat 1992): 3.

mekânda, her hal ve şekilde görünmesi demektir. “Ben gizli bir hazine idim, bilineyim istedim”²⁹ rivayetinden yola çıkan Saygı, Allah’ın her çeşit suretten soyutlanmış salt bir varlık idim, bütün yaratıklarla birleşip bilinmeyi dilediğim için halkı yarattım demek istediğini belirtir³⁰. Saygı, “Allah bizzat bütün kâinatı kaplamıştır” (en-Nisa 4/126) ve “Allah göklerin ve yerin nurudur” (en-Nur 24/35) mealindeki ayetlerin gereği olarak Allah’ın evreni kapladığını, görünür görünmez her zerrede O’nun nurunun var olduğunu söyler. Ona göre eğer Allah’ın nuru göğü ve yeri kaplamış ise, bu evrendeki her hangi bir fert veya zerrenin yaptığı bir hareketin veya fiilin sahibi, o fiili yapan değil aksine Allah’ın kendisidir³¹.

3. Alevilikte İnsan

Alevi felsefesinin özünde insan vardır. “İnsanın doğasına uygun olan tanrısallığa da uygun” kabul edildiği için Tanrı’nın yüceltilmesi değil, insanın Tanrı’ya yükseltilmesi amaçlanır³². Bu bağlamda en büyük hedef insan-ı kâmil olabilmektir. İnsan-ı kâmil evrenin ruhudur. Bünyesinde her şeyden bir parça taşır. İyiliği tavsiye edip şeytanı dışlamayacak kadar hoşgörüyü sahiptir. O, “kötülüğün kökünü kazımak için değil, kötülüğü en aza indirmek için” vardır. Her canlı onda kendinden bir parça bulabilir³³.

Alevilikte insan; evrenin kendisinde şekillendiği bir varlıktır. Bu yüzden evrenin hem özü hem de bizzat kendisidir³⁴. İnsan nitelikleri itibariyle tanrısallık, eylemleri itibariyle şahsidir³⁵.

²⁹ Bu sözün hadis olmadığı hakkında bk. İsmail b. Muhammed Aclûni, *Keşfü’l-hafâ ve müzîlû’l-ilbâs ‘amme iştehere mine’l-ehâdis ‘alâ elsineti’n-nâs*, Beyrut: 1997, 2: 121.

³⁰ Saygı, “Tasavvuf ve Alevi-Bektaşî İnancı Yaratılış Sırrı”, *Cem* 88 (Mart 1999): 52.

³¹ Saygı, “Tasavvuf ve Alevi-Bektaşî İnancı Yaratılış Sırrı”: 52.

³² Özgünay, “Alevi Felsefesinde İnsan ve Hayat”, *Cem* 9 (Şubat 1992): 3.

³³ Yaşar Uçar, “İnsanı Kamil Üstüne”, *Cem* 20 (Ocak 1993): 44.

³⁴ Rıza Zelyut, “Alevilik; Muhammed Ali Yoludur”, röportaj Ayhan Aydın, *Cem* 82 (Eylül 1998): 46.

³⁵ Özgünay, “Alevi Felsefesinde Tanrı”, *Cem* 11 (Nisan 1992): 5.

B. Meleklerle İman

Cem Dergisi'nde melek konusuyla ilgili geniş bilgi bulunmamakla beraber anlatılan menkıbelerdeki³⁶ melek kavramları Alevilerde bir melek inancı varlığını ortaya koymaktadır. Özellikle Allah'tan aldıklarını Hz. Peygambere ileten Cebrail'den³⁷ ve Sur'a üfürecek olan İsrafil'den³⁸ bahsedilmektedir. Ayrıca menkıbelerde isim belirtilmeden farklı meleklerden de bahsedilir³⁹.

C. Peygamberlere İman

Cem Dergisi'nde üzerine vurgu yapılan bir konu da Aleviliğin peygamberliği inkâr etmediğidir. Abidin Özgünay'a göre "Risaleti inkâr imameti inkâr etmek" demektir. Zira imamet Tanrısal bir irade ve Peygamberin bildirmesi ile oluşmuştur⁴⁰.

1. Hz. Muhammed

Hız. Muhammed Anadolu Aleviliğinin üç kutsalından biri kabul edilir⁴¹. Cahit Tanyol, İslam'ın Peygamberinin herkes gibi bir kul olduğunu, mucize ve keramete sahip olmadığını ve Hız. Musa gibi Tanrı ile yüz yüze görüşmediğini savunur. Ona göre Hız. Peygamber "inanç alanı çok kısıtlı, akıl alanı alabildiğine geniş bir evrenin temsilcisidir". Onun üç değişmez niteliği vardır ki bunlar kul oluşu, devlet başkanı oluşu ve ahir zaman peygamberi oluşudur. Fakat Tanyol Hız. Peygamberden sonra peygamber gelmeyeceği inancını, toplumun sürekli değişmesini delil göstererek, çelişkili bulur⁴².

³⁶ Mehmet Yaman, "Şeyh Safi Buyruğu VI", *Cem* 17 (Ekim 1992):37.

³⁷ Doğan Türkdöğün, "Kerbela Hız. Hüseyin'in Kaderi miydi ?", *Cem* 100 (Nisan 2000): 21.

³⁸ Özgünay, "Alevilik Nedir, Ne Değildir", *Cem* 18 (Kasım 1992): 4.

³⁹ Yaman, "Şeyh Safi Buyruğu XI", *Cem* 24 (Mayıs 1993): 43.

⁴⁰ Abidin Özgünay, "Alevilik Nedir Ne Değildir", *Cem* 18 (Kasım 1992): 3.

⁴¹ Reha Çamuroğlu, "Çağdaş Aleviliğin Sorunları", *Cem* 7 (Aralık 1991): 35.

⁴² Cahit Tanyol, "İslamiyet'in Çıkmazları", *Cem* 30 (Kasım 1993): 5- 6.

Tanyol ayrıca Hz. Peygamber'in ölümünün ardından taşıdığı karizmatik büyüünün ortadan kalktığını ve yalnızca devlet kuruculuğu niteliğinin öne çıktığını bunun sonucunda da inanç sistemi olan dinin devlet ideolojisi haline dönüştüğünü iddia eder⁴³.

2. Muhammed-Ali

Alevi inancına göre Hz. Muhammed'siz Ali, Hz. Ali'siz de Muhammed olmaz. "Hz. Muhammed'in dışı Muhammed'dir, içi Ali'dir. Hz. Ali'nin de dışı Ali'dir, içi Hz. Muhammed'dir"⁴⁴. Hz. Muhammed kâinatın sırrını ayrıcalıklı olarak sadece Hz. Ali'ye açmıştır. Hz. Ali de bu sırları kendi neslinden ve Hz. Fatıma'dan gelen çocuklarına aktarmıştır⁴⁵. Alevilerin kendilerini Ali kapısından girerek İslam'a bağladıklarını dile getiren Rıza Zelyut, Ali kapısının, İslam'a yani Hz. Muhammet'e açılan bir kapı olduğunu⁴⁶ savunur. Ömer Uluçay'a göre ise Hz. Muhammed yolcu, Hz. Ali yoldur. Hz. Muhammed gemi, Hz. Ali dümendir⁴⁷.

Alevilikte Hz. Muhammed ve Hz. Ali, zaman ve mekânları belirli tarihî kişiler olmaktan öte, zamanı ve mekânı aşan, soyut kişilikler, aşkın semboller olarak da telakki edilir⁴⁸.

D. Kitaplara İman

Bu başlığı son İlâhî kitap olan Kur'an-ı Kerim hakkındaki inanç üzerinden ele almaya çalıştık. Alevilikte Kur'an inancı, peygambere ve Allah'a inançla eşdeğer kabul edilir. Geleneksel Alevilikte Kur'an, Allah kelamı olarak kabul edilmesine rağmen, Kur'an metninin korunmuşluğu konusunda ise ciddi problemler ortaya çıkmaktadır.

⁴³ Tanyol, "Alevi Şeriati", *Cem* 44 (Ocak 1995): 5.

⁴⁴ Muharrem Naci Orhan, "Dedeler ve Dedelik", *Cem* 32 (Ocak 1994): 16.

⁴⁵ Özgünay, "Alevi Hikmeti", *Cem* 35 (Nisan 1994): 5.

⁴⁶ Zelyut, "Alevilik Nedir II", *Cem* 59 (Ekim 1996): 8.

⁴⁷ Uluçay, "Alevilik, Sevgi ve Barış", *Cem* 61 (Aralık 1996): 61.

⁴⁸ Çamuroğlu, "Çağdaş Aleviliğin Sorunları": 35.

Tartışmaların başlangıç noktasını Kur'an'ın yazıya geçirilmesi esnasında bazı değişikliklere uğradığı iddiaları oluşturur. Muharrem Naci Orhan, Hz. Osman'dan sonra hilafete geçen Hz. Ali'nin ilk iş olarak Abdullah b. Mes'ud, Muaz b. Cebel, Ubey b. Ka'b ve Salim Mevlavi Huzeyfa'dan oluşan bir ekip kurarak Kur'an'ı yazmakla görevlendirdiğini, Hz. Osman'ın Kur'an'ı yazdırdığı kimselerin ise ehliyesiz ve Ehl-i Beyt düşmanı olduklarını⁴⁹ iddia eder. Orhan'a göre bugün elde bulunan Kur'an, ne Hz. Ali ne de Hz. Osman tarafından yazdırılan Kur'an'dır. Bilakis bu Kur'an'ı Emeviler yazdırmıştır. O, Kur'an'da pek çok ayetin de eksik olduğunu; bazı ayetlerin ise Kur'an'a sonradan katıldığını ifade eder. Ayrıca Tanrı'nın kutsal kitapta çeşitli şeyler üzerine yemin etmesini de eleştiren Orhan'a göre, ant içilen ant içenden yüce olmalıdır. Bu gibi şeyler kutsal kitabı değerden düşürüp Tanrı'ya olan inancı zayıflatmaktadır⁵⁰. Kur'an'ın tahrifini savunanlara göre, Hz. Ali'den ve Ehl-i Beyt'ten bahseden ayetler Kur'an'a alınmamış, Mekki ve Medeni ayetler ise karıştırılmıştır⁵¹.

Kuran'ın Türkçe olarak okunması ve ibadet dilinin Türkçe olması gerektiği Dergi'de verilen mesajlardandır.

Alevilikte Kur'an'ın "genel ilkelerinin ve her çağda geçerli olan mesajlarının temel alındığı", bazı hükümlerin ise indiği çağa ait olduğu söylenir, ancak bu hükümler de reddedilmez⁵². Kur'an'ın, sadece dilbilime bağlı olarak yapılan, lafzi yorumunun yeterli olmadığı; ahlak normu olarak ortaya çıkan Kur'an ayetlerinin yalnız metne bağlı olarak ele alınması halinde Kuran'ın nihai hedefi olan adaletin gerçekleştirilemeyeceği, tam tersine çelişkili durumların ortaya çıkacağı iddia edilir. Bu nedenle, ayetin lafzının o günün sosyal koşulları içerisinde adalet ve ahlakı güncelleştirici olduğu kabul edilmeli; insanlar

⁴⁹ Muharrem Naci Orhan, "Kur'an ve Hadis Tartışmaları Işığında Alevilikte Kadın II", *Cem* 20 (Ocak 1993): 22.

⁵⁰ Orhan, "Alevilikte Kadın II": 22-23.

⁵¹ Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, (İstanbul: Yön Yayıncılık, 1998): 134.

⁵² *Cem*, "Sorular, Cevaplar", *Cem* 57 (Ağustos 1996): 75.

arası ilişkiler dışındaki ayet ve sûreler dahi ele alınırken o günün insanı ile bugünün insanının konumu dikkate alınmalıdır⁵³. Bu görüşü savunan Niyazi Öktem aklın ve genişletilmiş yorum anlayışının sadece muamelatta uygulanmasının gerekli olduğunu, iman ve ibadetle ilgili ayetlerde ise literal yoruma aynen sadık kalınması gerektiğini belirtir. Yani imanın şartları, Allah'ın birliği, Hz. Muhammed'in onun resulü olduğu gibi hususların genişletici yoruma tabi tutulması mümkün değildir. Bu konularda naslara aynen uyulmalıdır⁵⁴.

Aleviler Kur'an'ı zahir ve batın şeklinde kategorize ederler. Zahir yani görünen dış kısım yani sözlük anlamına tekabül eder. Batını yani iç anlam ise Kur'an'ın asıl hedefi olan anlamdır. Dolayısıyla Kuran'ın asıl hikmeti zahirinde değil, batınında aranır⁵⁵.

Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul eden, hatta aşırı saygı duyan Tahtacı Alevilerde ise; Kuran'ın ismi geçtiğinde sadece saygı duyulur. Onlar daha ziyade mürşitlerinin, dedelerinin, mürebbilerinin bilgi ve görgüsüne inandıklarından⁵⁶ ibadetin ve ibadette yapılan duaların kaynağının ne olduğuna önem vermezler⁵⁷.

E. Kadere İman

Dergi'de kader kavramı ve Levh-i Mahfuz'da kayıtlı oluşla ilgili malzeme bulunsa⁵⁸ da kader inancıyla ilgili ayrıntılı bilgiye rastlanılmaz ve insanın hür olduğu görüşü hissedilir. Alevi geleneğine göre

⁵³ Niyazi Öktem, "Kuran'ı Bugün Okumak", *Cem* 69 (Ağustos 1997): 38.

⁵⁴ Öktem, "Kuran'ı Bugün Okumak": 39.

⁵⁵ *Cem*, "Sorular, Cevaplar", *Cem* 57 (Ağustos 1996): 75.

⁵⁶ Veli Asan, "Tahtacı Türkmenler ve Tapınmada Öz Türkçe", *Cem* 36 (Mayıs 1994): 24.

⁵⁷ Yazara göre günü zor çalışma koşullarıyla geçiren ve Türkçe duaları bile ezberlemede zorlanan Tahtacı insanı Arapça duaları ezberleme gibi bir yola başvuramaz. Dedeler bunu bildikleri için tapınma işini basite indirgemişlerdir. Duaları dede veya o yoksa bu işi yapabilenler yaparken diğerleri ise görevlerini "Allah hu Allah Eyvallah" gibi kısa sözcüklerle yerine getirirler. (Asan, "Tahtacı Türkmenler": 24.)

⁵⁸ Kerbelâ'nın Hz. Hüseyin'in kaderi olup olmadığı konusuyla ilgili olarak bk. Doğan Türkdogan, "Kerbela Hz. Hüseyin'in Kaderi miydi ?", *Cem* 100 (Nisan

özellikle kötülüğün, Allah'a lâyık görülmediği dolayısıyla insanların iyiyi ve kötüyü işleyebilecek güçte olduğuna inanılır. Allah'ın insanın fiillerini önceden bilmesi, kişiyi onları işlemeye zorladığı anlamına gelmeyeceği anlayışı yer alır⁵⁹.

F. Ahirete İman

Cem yazarı Atilla Fırat'a göre Alevilikte bir ahiret inancı söz konusudur. Anadolu Aleviliğinin tasavvufi yorumunda Cennet ve Cehennem sadece ahirette değil, yaşadığımız dünyada da vardır. İnsan sadece ahiretteki cenneti kazanmak için çalışmamalıdır. Aynı zamanda bu dünyada hesabı verilemeyecek kötülüklerden de uzak durulmalıdır. Yani kişi dünyayı kendine cehennem etmeden yaşamak için de çalışmalıdır⁶⁰.

Cem Dergisinde ölüm sonrası ile ilgili olarak karşılaşılan bir konu da reenkarnasyon anlayışıdır. İnsanın ölümünün ardından ruhunun canlı cansız diğer varlıklara geçebileceği demek olan reenkarnasyon inancı hakkında Kaygusuz Abdal'dan nakledilen şu metin önemli bir örnek oluşturur:

Tanrı'nın emri, beni çömlekçi balçığı gibi zamanın çarkı üzerine koyup dolap gibi döndürdü. Beni kâh çömlek kâh kâse etti. Kâh saraylarda kerpiç eyledi, kâh ayaklar altında hiç eyledi. ... Kâh insan, kâh hayvan eyledi. Kâh kul olup satıldım, kâh tellal olup sattım. ... Kâh denizde balık, kâh dağlarda ceylan eyledi. Kâh avcı olup avladım, kâh av olup avlandım. Kâh beni ataya oğul eyledi, kâh atayı bana oğul eyledi. Velhasıl başınızı ne ağrıtayım nice kere ata belinden ana rahmine, ana rahminden dünyaya geldim. ... Nice bin kere değişik yüzler takındım⁶¹.

2000): 21; Hakkı Saygı Baba, "İmam Hüseyin'in Şehid Edildiği Gün", *Cem* 119 (Mart 2002): 10;

⁵⁹ Özgünay, "Alevi Felsefesinde Tanrı", *Cem* 11 (Nisan 1992): 5.

⁶⁰ Atilla Fırat, "İslamiyet'in Işığında Alevilik", *Cem* 103 (Temmuz 2000): 51.

⁶¹ Yaşar Uçar, "Reenkarnasyon ve İslam", *Cem* 65 (Nisan 1997): 71.

Bu bedenlenme, ruhun daha evvelki yaşamında ulaştığı düzeye uygun bir türün kılığına girerek olur. Kötü ruhlu insanlar öldükten sonra tavşan bedenine girerek dünyaya yeniden gelirler⁶². Amaç ruhun olgunlaşmasını ve asli cevherine, yani tanrısal öze ulaşmasını sağlamaktır. Yeniden bedenlenme, ruh kemale erinceye kadar devam eder. Kemale erip asli cevherle aynileşen ruhun yeniden bedenlenmesine gerek yoktur⁶³.

İnsanın bu yüceliğe ermesi peşinen kabul edilince bu iş için 50-60 yıllık bir ömrün yeterli olmayacağından hareketle yeniden bedenlenme gerekçelendirilmeye çalışılır. Buna göre muhteşem bir dekoru yaratan Tanrı'nın insanları bu sahnede “abes” bir yaşam yaşatıp sonra da “çöpe atması” inandırıcılıktan uzaktır. Üstelik Tanrı da insanın 50-60 yılda olgunlaşmayacağını bilmektedir. Bundan dolayı Tanrı insanın hamurunu istediği kıvama gelinceye yani “kendine döndürünceye” kadar yoğuracaktır. İnsanın bir yaşamdan sonra hesaba çekilmesi halinde; doğum anında ölen bebeklerin, küçük yaşta ölen çocukların ve aklını kullanamadan ölen delilerin adaletsizlikle karşılaşacaklarını iddia eden Uçar, bu adaletsizliğin ancak insana birden fazla yaşam şansı verilerek aşılabileceği görüşündedir⁶⁴.

Alevi inancında yer alan “kendi cenazesini kendi götüren Hz. Ali” ve “güvercin donunda Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Veli” motifleri, ruh göçü inancının yaygınlığını gösteren önemli kanıtlardır. Alevi felsefesi ve Alevi ulularının tenasühe sıcak bakmalarında Orta Asya'dan getirdikleri Şamanist, Budist öğeler çokça etkili olmuştur⁶⁵.

Alevi-Bektaşî değişlerinin büyük bir çoğunluğu “devriye” denilen değişlerden oluşur ki devriyeler; insanın Tanrı'nın nitelikleri kendisinde görülünceye kadar bütün varlıklardan geçerek evrenden nasıl

⁶² Niyazi Öktem, “Yasak Hayvan”, *Cem* 28 (Eylül 1993): 8.

⁶³ Uçar, “Reenkarnasyon ve İslam”: 70; Abidin Özgünay, “Alevilik Nedir? Ne Değildir II”, *Cem* 18 (Kasım 1992): 4.

⁶⁴ Uçar, “Reenkarnasyon ve İslam”, *Cem* 65 (Nisan 1997): 72.

⁶⁵ Uçar, “Reenkarnasyon ve İslam”: 71.

süzüldüğünü konu edinen şiirlerdir. Tanrıdan insana, insandan Tanrıya doğru kat edilen aşamaları anlatırlar⁶⁶.

Nuh ile ben bir gemiye binmişem
Yusuf'u tufanda sele vermişem
Sanma bu cihana henüz gelmişem
Bunca geldim, bunca gittim ezelden⁶⁷.

F. Diğer İnanç ve Anlayışlar

1. Ehl-i Beyt

Kelime anlamı olarak ev halkı anlamına gelen Ehl-i Beyt kavramındaki ev İslami terminolojide Hz. Muhammed'in evini ifade eder. Ehl-i Beyt sevgisinin Aleviler için farz olduğuna inanılır⁶⁸.

Cem Dergisi'ndeki genel kanaate göre Ehl-i Beyt; Hz Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluştuğu şeklindedir⁶⁹. Bunun delili de Ümmü Seleme'den gelen bir hadistir. Bu hadise göre Ahzab Suresi 33. ayet nazil olduğunda, Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi, Hz. Fatıma'yı, Hz. Hasan'ı ve Hz. Hüseyin'i yanına çağırarak onları abasının altına almış ve "işte benim Ehl-i Beytim" demiştir⁷⁰. Ancak bazı yazarlar, Ehl-i Beyt kavramının içeriğini daha geniş tutarlar. Onlara göre Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in soyundan gelen dokuz İmam da ehl-i beytin içindedir⁷¹.

⁶⁶ Uçar, "Reenkarnasyon ve İslam": 71.

⁶⁷ Hatayi'den naklen Uçar, "Reenkarnasyon ve İslam": 71.

⁶⁸ Muharrem Naci Orhan, "Kör Cahiller!", *Cem* 57 (Ağustos 1996): 43.

⁶⁹ Sadem Açıkgöz, "Ehl-i Beyt ve Ehl-i Beyt Ailesini (Şerif ve Seyyidler) Tanıyalım", *Cem* 36 (Mayıs 1994): 26; Orhan, "Aleviliğin Esasları Usul ve Ahkâmı-3", *Cem* 3 (Ağustos 1998):13.

⁷⁰ Açıkgöz, "Ehl-i Beyt Ailesini Tanıyalım": 29.

⁷¹ Şakir Keçeli, "Zorunlu Din Dersi ve Aleviler", *Cem* 101 (Mayıs 2000): 37.

Ehl-i Beyt'in kimler olduğu noktasında ortaya çıkan yorum farklılıklarının temeli Ahzab süresinin otuz üçüncü⁷² ayetine dayalıdır. Alevi dedelerinden Muharrem Naci Orhan, bazı araştırmacıların Ehl-i Beyt kavramını daha geniş olarak anlamlandırıp, Hz. Peygamber'in bütün hanımlarını, çocuklarını, damatlarını ve akrabalarını bu terimin kapsamına almalarını maksatlı ve uydurma olarak niteler⁷³.

Konunun tartışmalı başka bir noktası da Hz. Peygamber'in eşlerinin ve çocuklarının kim olduğudur. Bu konuda dergide fikir ayrılığı göze çarpar. Muharrem Naci Orhan Hz. Peygamber'in Allah'ın emri gereği "ikrarlı" olarak sadece iki hanımıyla görüştüğünü iddia eder. Bunlar Hz. Hatice ile Mısırlı Mariye'dir. Yazar, Hz. Peygamber'in her iki hanımdan da çocuğu olmasını buna delil olarak sunar⁷⁴. Abidin Özgünay ise Hz. Aişe'yi "Peygamberin en şöhretli ve gözde eşi" olarak niteler⁷⁵.

Veli Akkol Hz. Peygamber'in altı tane çocuğu olduğunu söyleyerek bunların adlarını Kasım, İbrahim, Ümmü Gülsüm, Rukiye, Zeynep ve Fatıma olarak⁷⁶ sıralar. Muharrem Naci Orhan, Hz. Peygamber'in çocuklarından bahsederken "Hz. Resulullah'ın tek evladı vardır. O da Hz. Fatıma Zehra-i Betül-ü Mutahharadır. Kevser Suresi de Hz. Fatıma hakkındadır" der. Ona göre, Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin evliliğinden doğan ve onlardan devam edenler de Evlad-ı Resuldür⁷⁷. Yazar başka bir makalesinde de Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den olan öz

⁷² Ayetin meali şöyledir: "Ey Peygamberin hanımları Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor".

⁷³ Orhan, "Aleviliğin Esasları Usul ve Ahkamı 4", *Cem* 4 (Eylül 1991): 20. Ehl-i Beyt ile ilgili Şii ve Sünni yorumlar için bk. Mustafa Öztürk, "Şii ve Sünni Müfessirlere Göre Ehl-i Beyt Kavramı", *Marife*, IV/3 (Kış 2004): 37-53.

⁷⁴ Orhan, "Aleviliğin Esasları Usul ve Ahkamı 3", *Cem* 3 (Ağustos 1991): 13.

⁷⁵ Özgünay, "A'dan Z'ye Alevilik", *Cem* 35 (Nisan 1994): 63.

⁷⁶ Veli Akkol, "Fatımatül Zehra", *Cem* 119 (Mart 2002): 42.

⁷⁷ Orhan, "Hz. Muhammed-Ali Birlikteliği", *Cem* 39 (Ağustos 1994): 12.

oğlu Kasım ile Hz. Fatıma'dan başka öz çocuğunun olmadığını; Zeynep, Rukiye ve Gülsüm'ün ise üvey kızları olduğunu⁷⁸ savunur.

Dergide Ehl-i Beyt'le ilgili olarak indiği söylenen pek çok ayet verilir. Hasan Meşeli'ye göre Kuran'da Ehl-i Beyt'i öven 80 ayet vardır⁷⁹. Muharrem Naci Orhan da Şura 23, İsra 23, Hud 76, Enfal 27 ve Ali İmran 61. ayetlerin Ehl-i Beyt hakkında olduğunu savunur⁸⁰.

Dergide Ehl-i Beyt ile ilgili hadislerle de yer verilir. Bu hadisler şunlardır:

Şefaatim Ehl- i beytimi sevenleredir.

Ehl-i beytime buğz eden münafıktır⁸¹.

Hak ehl-i beytimledir. Ehl-i beytim de hak üzeredir. Allah'ım Ehl-i beytimi sevenleri sev, düşman olanlara düşman ol, sevme, zail eyle.

Allah'ım Ali'yi, Fatıma'yı, Hasan'ı, Hüseyin'i sevenleri sev, düşman olanlara düşman ol.

Benim yaşantıma özenip benim gibi ölmek isteyenler, Rabbimin cennetini arzulayanlar, benden sonra Ali'nin ve ondan sonrakilerin yolundan gitsinler. Ehl-i Beytime uysunlar. Bunlar özümnden yaratıldılar. Anlayışım ve bilgilerime göre yetiştirildiler. Bunları yalanlayanlar, benimle ilişkilerini kesmiş olurlar. Onlar benim şefaataime nail olmayacaklardır⁸².

⁷⁸ Orhan, "İslamiyet-Hz Muhammet ve Çok Evlilik (Taaddüd-ü Zevcad), *Cem* 40 (Eylül 1994): 13.

⁷⁹ Hasan Meşeli, "Muharrem Orucu", *Cem* 3 (Ağustos 1991): 23.

⁸⁰ Orhan, "Kör Cahiller!", *Cem* 57 (Ağustos 1996): 43; Orhan, "Aleviliğin Esasları, Usul ve Ahkamı 3", *Cem* 3 (Ağustos 1993): 14.

⁸¹ Orhan, "Aleviliğin Esasları, Usul ve Ahkamı 3", *Cem* 3 (Ağustos 1993): 14.

⁸² Abo İlhan, "Dostluk Kardeşliğin Perçinlendiği Yer Yıkılmaz, Yapılır", *Cem* 42 (Kasım 1994): 49; Ehl-i Beyt ile ilgili hadislerin sıhhati konusunda bk. Ahmet Yıldırım, "Alevi Bektaşî Edebiyatında Kullanılan Hadisler ve Değerlendirilmesi", *İslâmiyât*, 3 (Temmuz-Eylül 2003): 84 -88.

2. On İki İmam

Alevi inancında önemli yer tutan öğelerden birisi de imamlardır. Nübüvvet halkasının Hz. Peygamber ile tamamlanmasının ardından velayetin yani imametinin başladığı kabul edilir. Anadolu Alevileri velayet görevini on iki imamın üstlendiğine inanırlar. Alevilikte imam İslamiyet'in özünü gösteren kişi olarak görülür. İmam olacak kişinin günahsız (masum) ve temiz olması gereklidir. Yani, o kişi insana ait kötülüklerden, şüphelerden ve pisliklerden arınık olmalıdır⁸³. İmamlar yaşadıkları dönemlerde çok saygı görmüşler, otorite kabul edilmişlerdir. Hemen her Alevi ozan on iki imamı anlatan şiirler yazmıştır. Bunlara “dövaz imam” ya da sadece “dövaz” denilir⁸⁴.

Alevi Bektaşî telakkideki on iki imamın isimleri ve on iki imam inancı İmâmiyye Şîa'sı mezhebi ile aynıdır⁸⁵. Zikredilen on iki İmam şunlardır: Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zeynel Abidin, İmam Bakır, Cafer-i Sadık, Musa-i Kazım, Ali Rıza, Muhammed Taki, Ali Naki, Hasan el-Askeri ve Muhammed Mehdi⁸⁶. Dergide on iki imam hakkında yeterli bilgi yoktur. İsimleri zikredilmiş olmasına karşın gerçek hayatları hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır.

3. Tasavvuf

Cem yazarlarından Yaşar Uçar'a göre Alevi binasının temel taşı tasavvuftur. Alevilik tasavvuftan soyutlanırsa meyvesiz ağaca benzer⁸⁷. Alevilerin tasavvuf anlayışında en temel nokta Hz. Ali'dir. Baki Öz, Türklerin İslam'ı “tasavvufi ve tarikatsal” dönemde tanıdığını söyler.

⁸³ Rıza Zelyut Alevi inancındaki imamın Sünni anlayıştaki imamdan farklı oluşuna vurgu yapar. Ona göre İmam kişinin İslam inancına göre yönlendirilmesinin aracıdır. Onun için imam temiz olmalıdır. Rıza Zelyut, “Alevilik Nedir I”, *Cem* 58 (Eylül 1996): 16.

⁸⁴ Zelyut, “Alevilik Nedir I”, *Cem* 58 (Eylül 1996): 15.

⁸⁵ Ethem Ruhi Fırlı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, (İstanbul: Selçuk Yayınları, 1990): 11; Mustafa Öz, *İmamiyye Şiasında On İki İmam ve Mehdi İnancı*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995): 11.

⁸⁶ Orhan, “Aleviliğin Esasları 12, *Cem* 18 (Kasım 1992): 27; Halit Özlük, “Aleviliğin Özü, Eline, Diline, Beline Sahip Olmak”, *Cem* 87 (Şubat 1999): 41.

⁸⁷ Yaşar Uçar, “Temel Taşıyla Oynamayın”, *Cem* 29 (Ekim 1993): 22.

Ona göre, Türklerin ilgisini çeken İslam'ın kurallarla örülü yanı değil, tasavvufça yumuşatılan yönüdür⁸⁸. Hüseyin Bal, Hz. Ali'yi tasavvuf deryasında güvenle yol almayı sağlayan kaptan-ı derya olarak; Ebu Zer el-Gıfarî, Veysel Karani ve Ayin-i Cemlerde temizliğin simgesi olarak zikredilen Selman-ı Farisi'yi de tasavvuf dünyasındaki önemli kişiler olarak anar⁸⁹.

Alevilerin tasavvufi inançlarının önemlilerinden birisi kırklar meclisi ya da kırklar cemi olarak bilinen erkân anlayışıdır. İsmail Onarlı, kırklar meclisini Hz. Muhammed'in İslamiyet'i tebliğe başlamasından birkaç yıl sonra, Mekke yönetimine karşı ilk Müslümanlardan oluşturduğu, illegal faaliyet gösteren bir danışma kurulu olarak tanımlar. Bu meclis sosyal ve ekonomik amacının yanı sıra İslamiyet'i yaymakla da yükümlüdür. Mekke'de gizli olarak faaliyet gösteren bu meclis Medine'ye hicretle birlikte meşrulaşmış ve okul haline gelmiştir⁹⁰. Onarlı, Hz. Muhammed'in kurduğu Suffa okulunda ders veren hocaların kırklar meclisinde görev yapan hocalar ve mutasavvıflar olduğunu iddia eder. Bu okulda, matematik, felsefe, şiir, astronomi, İslami bilgiler ve diğer dinlere ait konu müfredatları ders olarak işlenmiş; Hz. Aişe de bu dönemde şiir eğitimi almıştır⁹¹. Hüseyin Bal, kırklar meclisinin Alevi topluluğunu temsil eden ilk grup ve ilk teşkilatlanma modeli olduğunu, Hz. Ali'nin de burada merkezi rol üstlendiğini⁹² iddia eder.

Fethi Erdoğan ise Hz. Muhammed'in "kırklar meclisinde" ilahi emir doğrultusunda, insanı kemale eristirecek kademeli bir yoldan oluşan sistem oluşturduğunu savunur. Bu dört kademeli sisteme

⁸⁸ Baki Öz, "Tasavvufta Toplumsallaşma", *Cem* 55 (Aralık 1995): 16.

⁸⁹ Hüseyin Bal, "Tasavvuf Felsefesi ve Alevilik", *Cem* 108 (Nisan 2001): 21.

⁹⁰ İsmail Onarlı, "Cemevlerinin Tarihsel Kökeni ve Mimari III", *Cem* 83 (Ekim 1998): 48.

⁹¹ Onarlı, "Alevilik Araştırmacılığında Emektar Bir İnsan İsmail Onarlı'yla Söyleşi", röportaj Ayhan Aydın, *Cem* 126 (Ekim 2002): 32.

⁹² Bal, "Tasavvuf Felsefesi Alevi Bektaşî ve Mevlevilik", *Cem* 85 (Aralık 1998): 42.

“dört kapı” adı verilmiştir. Bu kapılar şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Her kapının yaşanabilmesi için de “on şart” vardır⁹³. Abidin Özgünay, Şeriat, tarikat, marifet ve hakikati kişinin kendini bulmasına ve ilahi hakikate ulaşmasına vesile olan talim ve öğretilerin basamakları olarak takdim eder. “Dört kapı kırk makam” deyiimi de bu bütünlüğü ifade eder⁹⁴. Dört kapıyı bildiren ilahi emir ise Yunus Suresi’nin 57. ayetidir. Bu ayet mealen şöyledir; “Ey insanlar muhakkak ki size Rabbinizden bir öğüt (şeriat), kalplerinizdeki hastalıklara bir şifa (tarikat), müminler için bir hidayet rehberi (marifet) ve rahmet (hakikat) gelmiştir”. Mehmet Özduurmaz, Hacı Bektaş-ı Veli’nin dört kapıyla ilgili olarak şöyle söylediğini nakleder; “şeriat anadan doğmaktır, tarikat ikrar vermektir, marifet nefsi bilmektir, hakikat hakkı kendi özünde bulmaktır”⁹⁵.

4. Miraç ve Kırklar Cemi

Burhan Kocadağ, Hz. Peygamber’in miraca çıkmasının fiziki olarak gerçekleşmediğini sadece bir rüyadan ibaret olduğunu⁹⁶ söylerken, A. Turgut Hz. Peygamber’in, Hz. Ali’nin kız kardeşinin evinde uyuduğu sırada Cebraîl tarafından uyandırıldığını, Burak’a bindirilerek önce Kudüs’e oradan da semaya yükseltildiğini anlatır⁹⁷. Kırklar cemi *Buyruk*’ta şöyle anlatılır: Hz. Peygamber miraca giderken yolda önüne bir arslan çıkar ve kendisine hücum eder. Bu sırada “yüzüğünü arslana ver” diye bir ses duyar. Hz. Peygamber de yüzüğünü çıkarıp aslana atar. Yüzüğü nişan olarak yutan aslan sakinleşince de yoluna devam eder ve sidretü’l-müntehaya ulaşır. Hz. Peygamber miraç dönüşünde bir kubbe görür ve ilgisini çeken bu kubbenin kapısına varır. Kapıyı tıklatır. İçerdekiler “kimsin? isteğin nedir?” diye sorarlar. Hz. Peygamber de “ben Peygamberim, açın kapıyı

⁹³ Fethi Erdoğan, “İslam’ın Kırk Şartı”, *Cem* 92 (Ağustos 1999): 42.

⁹⁴ Abidin Özgünay, “Soru ve Yanıtlarda Alevilik”, *Cem* 14 (Temmuz 1992): 34.

⁹⁵ Mehmet Özduurmaz, “Dört Kapı Kırk Makam”, *Cem* 80 (Temmuz 1998): 56.

⁹⁶ Burhan Kocadağ, “Kara Kitaba Ak Yanıt”, *Cem* 9 (Şubat 1992): 28.

⁹⁷ A. Turgut, “Alevi İnançları Arslan ve Hz. Ali”, *Cem* 35 (Nisan 1994): 32. Miraç olayının Alevi kaynaklarda “Şii Sünni hiçbir ciddi tarih ve hadis külliyyatında rastlanmayan bir biçimde masallaştırılmış” olduğu görüşü için bk. Ethem Ruhi Fırlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Ankara 1990: 247.

içeri gireyim” der. İçeridekiler ise “bizim aramıza peygamber sığmaz, git peygamberliğini ümmetine eyle” derler. Hz. Muhammed oradan ayrılmak üzereyken Tanrı, Hz. Peygamber’e “var git o kapıya” der. Hz. Peygamber tekrar kapıya varınca, içerdekiler “kimsin?” diye sorarlar. “ben peygamberim açın gireyim. Mübarek yüzünüzü göreyim” der. Onlar da “bize hacet değildir” derler. Üçüncüsünde “hadimul fukarayım, bir yoksulum” deyince içeri buyur ederler. İçeri girip sayınca otuz dokuz kişi olduklarını görür. Eksik olan Selman-ı Farisi’dir. Hz. Peygamber Hz. Ali’nin yanına oturur ama o sırada onun kim olduğunu bilmemektedir. Oradakilerin yirmi ikisi erkek, on yedisi kadındır. Hz. Peygamber “siz kimsiniz diye sorunca “bizler kırklarız hepimiz bir cihetiz. Birimiz ne ise hepimiz oyuz” derler. Hz. Peygamber ispatını (nişan) isteyince Hz. Ali kolunu uzatır ve neşter vurur. O anda hepsinin kolundan kan gelir. Dışarıda olan Selman’ dan da kan gelir. Daha sonra Selman içeri gelir ve bir üzüm tanesi getirip Hz. Peygamberin önüne koyar ve bu tek üzümü kırklara dağıtmasını ister. Hz. Peygamber bunu nasıl yapacağını düşünürken görünmeyen bir el (Cebrail), Selman’ın elindeki tek üzüm tanesini ezer. Bu şerbeti içen kırklar kendilerinden geçerler ve sema etmeye başlarlar. Bu sırada onlarla birlikte sema eden Hz. Peygamberin imamesi (sarığı) yere düşer. Oradakiler imameyi kırka böler ve bellerine bağlayarak tennure (etek) yaparlar. Hz. Peygamber kırklara pirlerini ve rehberlerini sorar. Onlar “pirimiz şah-ı Merdan Ali, rehberimiz Cebrail’dir” derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Ali’nin orada olduğunu anlar. Hz. Ali, Hz. Peygamberin yanına gider. Hz. Peygamber de saygı ile ona yer gösterir ve Hz. Ali’nin parmağında Miraca giderken aslanın ağzına verdiği yüzüğü görür⁹⁸.

5. Tevella-Teberra

Alevi inanışa göre tevella Hz. Ali’yi sevenleri sevmek, teberra ise onu sevmeyenleri sevmemektir⁹⁹. Muharrem Naci Orhan’ın tanımı ise

⁹⁸ Buyruk, nşr. Adil Ali Atalay, İstanbul: 1994: 13- 20; Sadem Açıkgöz, “Fıkhıta Caferi, Tasavvufta Alevi Bektaşiyiz”, *Cem* 5 (Ekim 1991): 38.

⁹⁹ Rıza Zelyut, “Alevilik Nedir I, Aleviliğin Kaynağı”, *Cem* 58 (Eylül 1996): 13.

daha kapsamlıdır. O tevella ve teberrayı Hz. Resulullah'ın dostuna dost, düşmanına düşman olmak olarak tanımlar ve bu tanımın Hz. Resul ile sınırlı kalmayıp Ehl-i Beyt'i de kapsadığını ifade eder. Orhan, Hz. Peygamber'in İkinci Akabe Biatına katılanlara Birinci Akabe Biatının şartlarına ilave olarak tevella-teberra şartını da sunduğunu belirtir. Yazara göre tevella ve teberraya candan bağlanmak her müslüman için farzdır¹⁰⁰.

SONUÇ

Cem Dergisi'nin İslâm'ın içerisinde olduğunu savunduğu, temel İslâmî inançları reddedici olmayan ancak oldukça farklı yorumlayan bir Aleviliği sunduğunu söyleyebiliriz.

Dergide sunulan Aleviliğin inanç anlayışının bütün Alevi camia tarafından aynı şekilde benimsenmemiş olması gibi bir karışıklık göze çarpmaktadır. Özü itibarıyla Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak ve Hz. Muhammed'in O'nun peygamberi olduğunu kabul etmek olarak ifade edeceğimiz İslâm imanı; Alevilikte farklı yorumlarla kabul edilmiştir. Bu iki temel inancın reddedilmesi söz konusu değildir. Dergide sunulduğu şekliyle Allah birdir ve her şeyin var edicisidir. Gerçek olan Tanrı'dır. Diğer şeyler O'nun sadece görüntüsüdür. Allah'ın evrenin yaratıcısı olmasının yanı sıra; evrenin içerisinde bulunan "yerleşik tanrı" olarak sunulduğu görülür. Dergide Ateizm ile Aleviliğin ilişkisinin olmadığı ifade edilir. Hz. Muhammed, Aleviliğin üç kutsalından biri olarak görülür. Allah'tan Cebrail vasıtası ile vahiy alarak İslâm'ı yayan peygamber inancına vurgu yapılır. Fakat bir peygamber olarak öğretilerinin bu inançla örtüşen oranda benimsenmediği de fark edilir. Alevi inancında Kur'an kutsal kitap olarak kabul edilir ancak bazı yazarlar Kur'an'da fazla veya eksik ayetlerin olduğunu iddia ederler. Bu bir nevi Kur'an'ın aslının bozulduğu anlamına gelmektedir. Ancak tüm iddialara rağmen Kur'an'ı Kerim çeşitli Alevi anlayışları desteklemede delil olarak da kullanılır. Fakat çok temel ve

¹⁰⁰ Muharrem Naci Orhan, "Aleviliğin Esasları 8", *Cem* 8 (Ocak 1992): 23, 24.

açık diğer emir ve yasakları göz ardı edilir. Ahiret inancı ve meleklerle iman konusunda reddedici bir tavır takınılmaz ancak bu konu üzerinde aydınlatıcı bilgi de verilmez.

Anadolu Aleviliğinin İmâmiyye olarak bilinen İran Şiiliğinden uzak tutulmaya çalışıldığı görülür. Ancak Şiiliğin temel kaynakları olarak bilinen pek çok kitaptaki bilgi ve iddialar dergide sıkça kullanıldığı gibi başta Hz. Ali olmak üzere imamet ve on iki imam inancı benzeri temel inançların İmâmiyye Şia'sı ile örtüştüğü görülür. Buna göre İmamlar günah ve hatadan korunmuş yani masumdurlar ve Allah tarafından atandıkları için imamette seçim olmaz. Dergide on iki imamın isimleri zikredilir ancak çoğunun yaşadığı dönem ve hayatları hakkında bilgi verilmez.

Cem Dergisi resmi İslâm veya Sünni İslâm olarak nitelendirdiği İslâmî anlayışa karşı olmakla birlikte dini temalar da taşıyan bir Aleviliği savunmakta ve bu Alevilik anlayışını da gerçek İslâm olarak nitelendirmektedir. Dergide Aleviliğin pek çok kültürel kaynaktan beslendiği savunulmakta ancak bu kaynakların inançları üzerindeki etkilerinden bahsedilmemektedir. Buna karşın Alevi inançlarının İslâm kaynaklı olduğu belirtilmekte ve bu konuda pek çok ayet veya hadis delil sunulmaktadır. Ancak bu anlayış Aleviliği oluşturan kültürel birikimin göz ardı edildiği izlenimini vermektedir. Yayın hayatına Aleviliğe özgü tasavvufî, felsefî, ahlaki ve kültürel zenginlikleri sunma hedefiyle başlayan ve Cem Vakfı'nın kurulmasıyla Alevi gruplar içerisinde öne çıkan *Cem Dergisi*'nin; geçirdiği değişimlerde, yeni bir sunum dili geliştirmekte zorlandığı Aleviliği Alevilere sunmada sıkıntılar yaşadığı da görülmektedir.

Cem Dergisi'nde İslâm'la bağlarını koparmayan, kökünü ve kaynağını İslâm Dininde, onun Peygamberinde, Kur'an'ında ve Hz. Ali'de gören, fakat bütün bunların farklı bir yorumu olduğunu savunan bir Alevilik sunulduğu görülmektedir. Bu haliyle *Cem Dergisi*'nin, Türkiye'de Alevi kesimi tanımak için birinci elden ciddi bir malzeme sunduğu ve üzerinde çeşitli çalışmalar yapılabilecek nitelikte olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzilü'l-îlbâs 'amme iştehere mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs*, Beyrut 1988
- Açıkgöz, Sadem. "Alevi Bektaşilerin Din Anlayışları". *Cem* 17 (Ekim 1992): 29-30.
- Açıkgöz, Sadem. "Ehl-i Beyt ve Ehl-i Beyt Ailesini (Şerif ve Seyyidleri) Tanıyalım". *Cem* 36 (Mayıs 1994): 29-30.
- Açıkgöz, Sadem. "Fıkıhta Caferi, Tasavvufta Alevi-Bektaşiyiz". *Cem* 5 (Ekim 1991): 37-39.
- Akkol, Veli. "Fatımatül Zehra". *Cem* 119 (Mart 2002): 42-43.
- Asan Veli. "Tahtacı Türkmenler V; Tapınmada Öz Türkçe". *Cem* 36 (Mayıs 1994): 23-26.
- Bal, Hüseyin. "Tasavvuf Felsefesi Alevi-Bektaşî İnancı ve Mevlevilik". *Cem* 85 (Aralık 1998): 42-44.
- Bal, Hüseyin. "Tasavvuf Felsefesi ve Alevilik". *Cem* 108 (Nisan 2001): 19-21.
- Bozkurt, Fuat. "Alevi Tören ve İnançlarının Kökeni II". *Cem* 16 (Eylül 1996): 50-53.
- Buyruk*. nşr: Adil Ali Atalay. İstanbul: 1994.
- Çamuroğlu, Reha. "Çağdaş Aleviliğin Sorunları 3". *Cem* 8 (Ocak 1992): 16-17.
- Doğan, İzzettin. "Merhaba". *Cem* 50 (Temmuz 1995): 8.
- Erdoğan, Fethi. "İslam'ın Kırk Şartı". *Cem* 92 (Ağustos 1999): 42-43.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. İstanbul: Selçuk Yayınları, 1990.
- Fırat Atilla. "İslamiyet Işığında Alevilik". *Cem* 103 (Temmuz 2000): 50-51.
- <http://www.cemvakfi.org/>, 26.03.2017
- Keçeli, Şakir. "Zorunlu Din Dersi ve Alevilik". *Cem* 101 (Mayıs 2000): 24-27.
- Meşeli, Hasan. "Muharrem Orucu". *Cem* 3 (Ağustos 1991): 22-23.

- Onarlı, İsmail. "Alevilik Araştırmacılığında Emektar Bir İnsan İsmail Onarlıyla Söyleşi". Röportaj: Ayhan Aydın. *Cem* 126 (Ekim 2002): 32-34.
- Onarlı, İsmail. "Cemevlerinin Tarihsel Kökeni ve Mimari III". *Cem* 83 (Ekim 1998): 46-48.
- Orhan, Muharrem Naci. "Aleviliğin Esasları 12". *Cem* 18 (Kasım 1992): 26-27.
- Orhan, Muharrem Naci. "Aleviliğin Esasları 8". *Cem* 8 (Ocak 1992): 22-25.
- Orhan, Muharrem Naci. "Aleviliğin Esasları Usul ve Ahkamı 4". *Cem* 4 (Eylül 1991): 19-22.
- Orhan, Muharrem Naci. "Aleviliğin Esasları, Usul ve Ahkamı 3". *Cem* 3 (Ağustos 1991): 11-15.
- Orhan, Muharrem Naci. "Dedeler ve Dedelik". *Cem* 32 (Ocak 1994): 16-17.
- Orhan, Muharrem Naci. "Hz. Muhammed-Ali Birlikteliği". *Cem* IV/39 (Ağustos 1994): 12-14.
- Orhan, Muharrem Naci. "Kör Cahiller". *Cem* 57 (Ağustos 1996): 42-44.
- Orhan, Muharrem Naci. "Kur'an ve Hadis Tartışmaları Işığında Alevilikte Kadın II". *Cem* 20 (Ocak 1993): 21-24.
- Öktem, Niyazi. "Alevilik ve Sufilik". *Cem* 62 (Ocak 1997): 38-39.
- Öktem, Niyazi. "Anadolu Aleviliği I". *Cem* 57 (Ağustos 1996): 24-27.
- Öktem, Niyazi. "Kuran'ı Bugün Okumak". *Cem* 69 (Ağustos 1997): 38-39.
- Öktem, Niyazi. "Sufilik ve Anadolu Aleviliği". *Cem* 20 (Ocak 1993): 15-16.
- Öktem, Niyazi. "Yasak Hayvan". *Cem* 28 (Eylül 1993): 7-8.
- Öz, Baki. "Tasavvufta Toplumsallaşma". *Cem* 55 (Aralık 1995): 15-16.
- Öz, Mustafa. *İmâmiyye Şiasında On İkinci İmam ve Mehdi İnancı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.
- Özgünay, Abidin. "A'dan Z'ye Alevilik". *Cem* 35 (Nisan 1994): 61-64.

Özgünay, Abidin. “Alevi Felsefesinde İnsan ve Hayat”. *Cem* 9 (Şubat 1992): 3.

Özgünay, Abidin. “Alevi Felsefesinde Tanrı”. *Cem* 11 (Nisan 1992): 3-5.

Özgünay, Abidin. “Alevi Hikmeti”. *Cem* 35 (Nisan 1994): 3-5.

Özgünay, Abidin. “Bu Millet Kendini Tanımıyor”. *Cem* 1 (Temmuz 1966): 4-8.

Özgünay, Abidin. “Soru ve Yanıtlarda Alevilik”. *Cem* 14 (Temmuz 1992): 32-34.

Özgünay, Abidin. “Sünnilik ve Reform”. *Cem* 12 (Mayıs 1992): 3-5.

Özlük, Halit. “Aleviliğin Özü Eline, Diline, Beline Sahip Olmak”. *Cem* 87 (Şubat 1999): 40-41.

Rençber, Fevzi. “İstanbul’da Mevcut Cem Evleri ve Faaliyetleri”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.

Saygı, Hakkı. “Alevilik-Bektaşilik ve Felsefesi Tanrı Mevhumu ve İnsan”. *Cem* 85 (Aralık 1998): 46.

Saygı, Hakkı. “İmam Hüseyin’in Şehid Edildiği Gün”. *Cem*, 119 (Mart 2002): 10-11.

Saygı, Hakkı. “Tasavvuf ve Alevi-Bektaşî İnancı Yaratılış Sırrı”. *Cem* 88 (Mart 1999): 52-53.

Tanyol, Cahit. “Alevi Şeriati”. *Cem* 44 (Ocak 1995): 5-6.

Tanyol, Cahit. “Demokratik ve Teokratik İki Mezhep”. *Cem* 54 (Kasım 1995): 2-3.

Tanyol, Cahit. “İslamiyet’in Çıkmazları”. *Cem* 30 (Kasım 1993): 5-6.

Tanyol, Cahit. “Sevgi Ahlakı ve Laiklik”. *Cem* 11 (Nisan 1992): 10-11.

Türkdoğan, Doğan. “Kerbela Hz. Hüseyin’in Kaderi miydi?”. *Cem* 100 (Nisan 2000): 20-21.

Uçar, Yaşar. “Reenkarnasyon ve İslam”. *Cem* 65, (Nisan 1997): 70-72.

Uçar, Yaşar. “Temel Taşıyla Oynamayın”. *Cem* 29 (Ekim 1993): 22-24.

Uluçay, Ömer. “Alevilik Cem ve Nefesler”, *Cem* 67 (Ocak 1997): 46

- Uluçay, Ömer. “Alevilik, Sevgi ve Barış”. *Cem* 61 (Aralık 1996): 60-62.
- Yalıncaklı, Hasan. “Ahlak, Hukuk, Din”. *Cem* 50 (Temmuz 1995): 41-42.
- Yaman, Mehmet. “Şeyh Safi Buyruğu VI”. *Cem* 17 (Ekim 1992): 37-38.
- Yaman, Mehmet. “Şeyh Safi Buyruğu XI”. *Cem* 24 (Mayıs 1993): 42-43.
- Yıldırım, Ahmet. “Alevi Bektaşî Edebiyatında Kullanılan Hadisler ve Değerlendirilmesi”. *İslâmiyat*. 3 (Temmuz-Eylül 2003): 71-92.
- Zelyut, Rıza. “Alevilik Nedir I”. *Cem* 58 (Eylül 1996): 12-16.
- Zelyut, Rıza. “Alevilik Nedir II”. *Cem* 59 (Ekim 1996): 8-11.
- Zelyut, Rıza. *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, İstanbul: Yön Yayıncılık, 1998.